

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

ACTUALITATEA CRITICII RAȚIUNII PURE

AL IV-lea CONGRES INTERNAȚIONAL AL SOCIETĂȚII KANT DE LIMBA SPANIOLĂ

Valencia, 15–19 octombrie, 2018

Între 15 și 19 septembrie, Universitatea din Valencia, Facultatea de Filosofie și Științele Educației a organizat, pe marginea lucrării fundamentale a lui Kant, *Critica rațiunii pure*, cel de-al IV-lea Congres Internațional al SEKLE, în colaborare cu Facultatea de Geografie și Istorie a aceleiași universități, Societatea Kant de Limbă Spaniolă, Revista de Estudios Kantianos, Universitatea Complutense, Madrid, UNED (Universitatea Națională de Educație la Distanță), Generalitat Valenciana, Alonso Editor, Palau de la Música, Museu de Belles Arts València. Odată cu trecerea timpului și cu conștientizarea nevoii de economisire a resurselor naturale ale planetei, congresele au început să își schimbe modul de prezentare și să facă modificări cu privire la oferta lor, modificări regăsite în materialele informative. Astfel, în comparație cu congresele Kant din deceniile trecute, care ofereau în mapa de participant un număr mare de broșuri informative, cu caracter turistic (situri de vizitat, hoteluri, hărți), educațional (asupra instituției de învățământ cu structura sa), istoric (asupra regiunii și universității gazdă), volumul de abstracte, lista participanților, de această dată participanții au primit în mapă două fișe: una cu informații practice asupra structurii congresului, în limbile spaniolă și germană, și alta cu planul sălilor de conferințe. În locul ecusoanelor, s-a oferit câte un stick de calculator cu profilul lui Kant. Motorul uman, persoana eficientă, mereu neobosită și cu zâmbetul pe buze a fost prof. Pedro Jesús Teruel, de la Universitatea locală. El a fost ajutat de un Comitet organizator, format din David Hereza Modrego (Valencia), Alba Jiménez (Madrid), Jesús Conill (Valencia), Oscar Cubo (Valencia), Fernando Moledo (Buenos Aires). O echipă de logistică a întregit acest comitet: Victoria Teneiro (Valencia), Alberto Hilario Guiot (Valencia), Andrea Monterol (Valencia), precum și voluntara Maria Caterina Marinelli de la Universitatea Tor Vergata din Roma. Este de menționat că activitatea de voluntariat este foarte prezentă la Universitatea valenciană, afișe asupra numeroaselor domenii pentru care se caută voluntari fiind postate la viziere și pe pereții instituției. Comitetul științific al Congresului a beneficiat de suportul următorilor profesori: Claudia Jáuregui (Buenos Aires), Gustavo Leyva (Ciudad de México), Jacinto Rivera de Rosales (Madrid), J. Conill (Valencia), Julio del Valle (Univ. Católica De Perú), Mária Xesús Vázquez Lobeiras (Santiago de Compostela), Pablo Oyarzun (Chile), Pedro Stepanenko (México), Rogelio Rovira (Madrid), Vicente Durán (Bogotá), Wilson Herrera (Bogotá).

Din istoricul SEKLE este de evidențiat faptul că ea a fost înființată la 22 octombrie 2010, în urma hotărârii unei adunări constitutive, care a avut loc la Madrid; obiectivele sale principale au fost oferirea unui cadru instituțional pentru persoanele vorbitoare de limba spaniolă, doritoare să promoveze și să aprofundeze studiul filosofiei kantiene, valorificând contribuțiile predecesorilor și oferind noi posibilități de abordare a gândirii kantiene. În acest sens și-a propus organizarea de cursuri, seminarii și publicații, în mod special realizarea bianuală a congresului societății și, în general, favorizarea dezvoltării de contacte cu alte societăți și instituții interesate de filosofia kantiană. Comitetul Director al Societății este format dintr-un președinte și doi vicepreședinți (unul dintre ei fiind din Spania, iar celălalt din America latină), un maximum de șase membrii plini cu drept de vot, un secretar și un trezorerier. În anii care s-au scurs de la întemeierea sa, SEKLE a fost prezidată succesiv de D. Juan Manuel Navarro Cordón (Universitatea Complutense, Madrid) și D. Jacinto

Rivera Rosales (UNED) și a organizat un total de 4 congrese, primul la Bogotá, în anul 2012, al doilea la Madrid, în anul 2014, al treilea la Ciudad de México, în anul 2016, iar al patrulea la Valencia, în anul 2018. În afara acestor scopuri, SEKLE și-a propus elaborarea publicației *Revista de Estudios Kantianos* (REK), care și-a oferit sprijinul grupurilor de lucru dedicate studiilor kantiene cu sediul în diferite universități din cuprinsul acestei societăți, creând o pagină web (<http://www.sekle.org/>), în care se centralizează informația mai relevantă. Ultimele două congrese (Ciudad de México și Valencia) s-au încheiat cu acordarea unui premiu pentru tinerii cercetători. Lucrările premiate se publică în *Revista de Estudios Kantiano* [Mulțumim prof. Maria Xésus Vasquez Lobeiras (Santiago de Compostela), care ne-a furnizat aceste informații asupra istoricului SEKLE, precum și asupra Adunării generale a SEKLE].

Congresul a fost deschis prin cuvântul introductiv al prof. Maria Vicenta Mestre, rectora Universității Valencia, urmat de cel al prof. Rosa Maria Bo, decana Facultății de Filosofie și Științele Educației, Universitatea Valencia.

Aceste scurte introduceri au fost urmate de Discursul prof. Jacinto Rivera de Rosales, președintele SEKLE și coordonatorul Congresului actual. El s-a inspirat din eseul kantian „Cum să te orientezi în gândire”, întrebându-se cât de mult și cât de exact am gândi noi, dacă nu am face-o în comunitate cu alții, cărora le comunicăm gândirile noastre și noi le împărtășim pe ale lor. El a abordat *Critica* drept un tratat asupra metodei (B XXII), purtând asupra gândirii critice, întemeierii și limitelor cunoașterii obiective, a modului de a fi al subiectivității transcendente, în lumina revoluției copernicane. Acest mod de filosofare a atras 146 de cercetători din Europa, Asia și cele două Americi, iar intenția organizatorilor a fost aceea de a-i apropia de orașul gazdă, prin organizarea de activități culturale zilnice. A urmat cuvântul de întâmpinare al organizatorului congresului, Pedro Jesús Teruel, de la Universitatea valenciană, intitulat „Valencia de pe râu” (Turia), inspirat de *Antropologia* kantiană. El a propus vizitarea orașului construit de romani în anul 138 Ch., ca Valentia Edentanorum, după un plan, care necesită cunoașterea ființei umane la ea acasă, prin interacțiunile sociale cu concetățenii. Cunoașterea generală presupune cunoașterea locală, cu condiția ca ultima să fie orientată către filosofie; fără această direcționare nu s-ar ajunge decât la o înșiruire de fragmente, dar nu la o disciplină științifică. Descrierea orașului începe cu parcul Cabecera, ce înconjoară un lac, un Bioparc și un Zoo. Urmează patru Jardines del Real, Jardines de Monforte (în apropiere de Facultatea de Filosofie), laguna Albufera din apropierea orașului, separată de mare, spre a forma un parc natural cu specii protejate. O altă destinație turistică este Institut Valencià d’Art Modern (de avangardă artistică cu colecții permanente și expoziții temporare, cu intrare liberă, ca în orice galerie a orașului), Ciutat Vella (1398). În centrul orașului se află Plaça de la Mare de Deu, Catedrala la Seu, Palau de la Generalitat (Guvernul Valencian Autonom), Mare de Déu (Biserica Sf. Fecioare), Plaça de Ajuntament, Palau de Correus i Telègrafs, la Almoina (vestigii ale termelor), Collegi del Patriarca, Nau (Nostra Antiga Universitat), Palau del Marqués de Desagües (a cărui renovare și decorare datează din timpul lui Kant), cu fațadă rococo, Biserica San Nicolau (Capela Sixtină a Valenciei), Museo Pio V, Campusul universitar Blasco Ibañez (construit în sec. XX), unde se află Facultatea de Filosofie, Palau de la Música, Ciutat de les Arts i les Ciències (construit de renumitul arhitect Calatrava), Palau Reina Sofia (Opera), Hemisfèric (cinematograf IMAX și planetarium), Museu de les Ciències Príncipe Felipe, Oceanogràfic (cel mai mare parc oceanografic din Europa). Cu unele dintre aceste capodopere arhitectonice ne-a făcut cunoștință directă organizatorul, prin programul cultural de la sfârșitul fiecărei zile.

A urmat conferința plenară a Adelei Cortina (Valencia), intitulată „Rațiune critică și compromis cosmopolit” (spaniolă), care a tratat cosmopolitismul ca o idee regulativă a rațiunii. Vorbitoarea, favorizată de program prin conferința ei unică la acea oră, și-a actualizat tema cu problematica migrației, pe baza temelor kantiene de ospitalitate universală, de drept de vizitare, precum și de posesiune originală asupra solului, rezultate din eseul *Spre pacea eternă* și din *Metafizica moravurilor*. Conferința, la fel ca toate conferințele plenare, a avut o durată de 45 de minute și a fost urmată de 10 minute de discuții. După pauza de cafea de 30 de minute, au urmat două serii de câte trei conferințe principale, dintre care le-am ales spre audiere și prezentare pe primele din program. Cea a lui Gustavo Leyva (Ciudad de México) a fost intitulată „Cunoaștere și actualizare în lume: unitatea experienței și posibilitatea

acțiunii în lumea lui Kant” (spaniolă). Menționăm că în programul Congresului, scris în castiliană, catalană, italiană, germană și engleză, contribuțiile în spaniolă (majoritare) erau trecute pe fond alb, în engleză pe fond galben, iar în germană pe fond roz. Asemeni conferințelor plenare, cele principale au avut o durată de 45 de minute, urmate de 10 minute de discuții; diferența dintre ele a constat în atragerea tuturor membrilor la primele și numai a unei treimi inegale între ele, la cel de-al doilea fel de conferințe. Vorbitorul s-a referit la lumea experienței obiective. Conferențiarul a fost urmat de Bernd Dörflinger (Trier, președintele Kant Gesellschaft) care, cu meticulozitatea și seriozitatea sa obișnuită, a vorbit „Despre imposibilitatea unei dovezi teoretice și despre posibilitatea unei dovezi practice asupra lui Dumnezeu” (germană). Evidențind deficitul dovezii fizico-teologice, vorbitorul a accentuat tendința omului către credință, din care a rezultat afirmația kantiană: „voiesc să fie un Dumnezeu”, pentru că rațiunea practică are interesul să se realizeze binele suprem.

Acestor conferințe plenare și principale de dimineață le-a urmat prânzul, oferit de organizatori, în fiecare zi, în incinta facultății. După pauza de masă, au urmat contribuții divizate în șase secțiuni paralele: *Critica rațiunii pure* în context, structura *Criticii*, metafizica naturii, metafizica moravurilor, receptare, alte aspecte. Aceste conferințe au avut o durată de 25 de minute și 10 minute de discuții. J. Rivera de Rosales (Madrid) în „Materie și substanță” (spaniolă) a expus concepția dinamică asupra materiei, unde substanța fenomenală este energie, cu ajutorul căreia se constituie un câmp de forțe, premergător teoriei cuantice a câmpurilor. Henry Blomme (Leuven) în „Ce este cantitatea intensivă?” (engleză) s-a referit la antagonismul dintre Leibniz și Newton (spațiul ca non-concept). La aceeași secțiune asupra metafizicii naturii a fost plasată și conferința subsemnatei, intitulată „Tentația spațiului vid în *Opus postumum*” (engleză). În general, această lucrare poate fi considerată o extensie metafizică a unor teme critice, între care spațiu, timp, materie, substanță, care în *Critica rațiunii pure* au fost tratate spre a satisface cerințele unei cunoașteri fenomenologice. Textul prezentat a tratat regândirea spațiului în relație cu materia și în absența ei, ca spațiu vid. Spațiul nu este o formă a gândirii noastre, ci o intuiție a ceea ce nu este nimic în afara gândirii și reprezentării noastre; și această formă trebuie să fie umplută cu materie, pentru a respinge spațiul vid, care se află în conflict cu atracția gravitațională originară. Rolul său este acela de a realiza, cu ajutorul eterului, fenomenul de agregare a forțelor motrice în sistemul conexiunii diversului acestor forțe; astfel încât, în cele din urmă, să ajungă la unitatea experienței posibile, după ce a respins tentația metafizică a spațiului vid. Caterina Marinelli (Roma) s-a manifestat nu numai ca voluntară la secretariatul congresului, dar și în calitate de conferențiară, cu tema „Maimon critic al lui Kant: despre validitatea principiului causalității”. Prima zi a Congresului SEKLE s-a încheiat cu deplasarea pietonală către programul cultural, respectiv cu recepția și cocktail-ul care au avut loc în Sala festivă a Palatului expoziției. Menționăm că pe drumul de aproximativ 20–30 de minute de la Facultatea de Filosofie până la destinația culturală a fiecărei zile, Pedro Teruel a făcut mai multe popasuri, pentru a da explicații asupra diferitelor obiective culturale și sociale, care au punctat drumul.

A doua zi a Congresului s-a deschis cu conferința plenară a lui Heiner F. Klemme (Halle), intitulată „Rațiunea ca procedeu. Despre conexiunea dintre Critică și autoconservare” (germană), în care vorbitorul a expus o concepție funcționalistă asupra rațiunii, pe baza *Criticii facultății de judecare*; aici *Selbsterhaltung* este o condiție subiectivă cu o tentă afectivă, iar conservarea propriei rațiuni devine o maximă. Acestei conferințe plenare i-au urmat, după pauză, două serii de câte trei conferințe principale. Una din prima serie a fost cea a lui Fernando Moledo (Hagen), cu titlul „Probleme ale unei întemeieri critice a *Metafizicii naturii* și *Metafizicii moravurilor*” (germană), în care imperativul a fost firul conducător, fir prin care nouă ni se cere să concepem inconceptibilul. Una dintre conferințele din seria următoare și totodată un punct de atracție al Congresului SEKLE l-a constituit conferința lui Mario Caimi (Buenos Aires), „Deduția metafizică a ideilor, plecând de la formele silogismului” (spaniolă). Vorbitorul a fost caracterizat de moderator drept „nucleul dur” al SEKLE și, am adăuga noi, al întregii Societăți Kant. El este seniorul cu o operă importantă de traducere și interpretare, pe care Congresele de filosofie, în special kantiană, sunt onorate să îl invite să conferențeze. El a arătat felul în care rațiunea procură necondiționatul; un astfel de necondiționat este conceptul de Dumnezeu, care este obținut prin deducție, plecând de la silogismele ipotetic și disjunctiv. În după amiaza aceleiași zile, au urmat două serii de conferințe, ținute în șase secțiuni

paralele, cu temele: *Critica rațiunii pure* în context, structura *Criticii rațiunii pure*, metafizica naturii, metafizica moravurilor, receptare, alte aspecte. În cadrul acestora, menționăm contribuția Mariei Xesús Vásquez Lobeiras (Santiago de Compostela), intitulată „Chimismul *Criticii rațiunii pure*” (spaniolă), în care s-a tratat legătura indisolubilă a secțiunilor acestui opus. Christian Hamm (Brasilia) a prezentat „Necesitățile rațiunii teoretice și practice” (germană); Luciano Perulli (Leuven) a expus „Deducția transcendențială a binelui suprem în *Critica rațiunii practice*” (engleză). Este de menționat faptul că de la această universitate a venit o delegație importantă, de șapte persoane, în frunte cu profesoara lor, Karin de Boer. Zhouwanyue Yang (München) a expus „Teoria lui Kant asupra intuiției pure” (germană). Jorge V.C. da Conceição (Campinas) a vorbit despre „Teoria asupra punerii de sine ca problemă semantică” (germană). A doua zi s-a încheiat cu o recepție oficială la Palatul Guvernului Valencian.

A treia zi a Congresului SEKLE s-a deschis cu conferința plenară bine articulată și argumentată a lui Claudio La Rocca (Pisa), care a vorbit despre „Relația noastră dificilă cu adevărul. Rațiunea critică în lumea reală” (spaniolă); vorbitorul a abordat problematica adevărului ca o teorie combinată (empirică și logică, subiectivă și obiectivă), drept parte integrantă a proiectului critic; deși se ocupă numai de condițiile subiective ale considerării adevărului, termenul *Fürwahrhalten* („tiner por verdadero” în spaniolă și „a trece drept adevăr” în traducerea noastră) joacă un rol decisiv în cadrul acestei teorii. Justificarea propriilor judecăți constituie condiții ale trecerii drept adevăr – ceea ce denotă reflexivitatea capacității noastre de judecare. Acestei condiții subiective a adevărului i se alătură opinia, credința și știința, drept alte condiții subiective ale adevărului. Lor li se mai adaugă reprezentările obscure, expuse în *Antropologie* și în *Prelegeri de antropologie*, ca resort ocult al activității conștiente de judecare. Acestea par să contribuie cel mai mult la îngreunarea relației noastre cu adevărul (și această localizare a fost intervenția subsemnatei pe lângă conferința plenară). După pauză, au urmat două conferințe principale, urmate de alte trei. Prima a fost a redactoarei revistei „Kant-Studien”, Margit Ruffing (Mainz), intitulată „Spiritul în sensibilitate. Interpretare a ideilor transcendentale originare în *Antropologia* lui Kant” (germană). Vorbitoarea a afirmat că în *Prelegeri de metafizică*, termenul *Geist* („spirit”) nu este un concept empiric, dar nici rațional, ci un joc al conceptelor noastre. Ana Andaluz (Salamanca) în „Actualitatea concepției kantiene asupra adevărului” (spaniolă) s-a referit la două criterii ale adevărului: al concordanței și al participării, pentru că rațiunea are un caracter participativ. De aceea, noi trebuie să ne punem de acord judecățile noastre cu cele ale altora; ceea ce duce la intersubiectivitate, care are un caracter universal, dat fiind că noi toți împărtășim aceleași reguli (aceasta constituie o parte a adevărului). Necesitatea confruntării cu ceilalți generează dialogul și argumentarea, de unde și întrebuintărea publică a rațiunii. Kwangchul Kim (Leuven) în „Critica făcută de Kant idealismului sceptic cartesian în «respingerea idealismului»” (engleză) s-a ocupat de reconstrucția lui Paul Guyer a respingerii idealismului (1984, 1987). La secțiunea dedicată structurii *Criticii*, Paulo Jesus (Porto/Lisabona) s-a plasat în Analitica transcendențială cu conferința „Egoitate și unitate. Viitorul apercepției transcendentale a lui Kant”. Antonio P. Valerga (Lima) în videoconferința „Matematică și certitudine în Doctrina transcendențială asupra metodei” s-a referit la distincția dintre cunoașterea matematică și cunoașterea filosofică făcută în Analitica și Metodologia *Criticii*, precum și la conceptul cosmic de filosofie (capabil de unitate arhitectonică) și scolastic (capabil de unitate tehnică). Spre deosebire de alte videoconferințe, la aceasta nu s-a putut intra în dialog cu conferențiarul. Elise Frketch (Leuven) în „Scheme matematice” s-a referit la rolul matematicii în filosofie, cu referire specială la schematismul primei *Critici*. A treia zi a Congresului SEKLE s-a încheiat cu un program cultural dedicat muzicii, respectiv cu concertul de deschidere a anului academic 2018/2019 la Palatul Muzicii, numit Concertul-Kant. Orchestra simfonică a Universității din Valencia, dirijată de valenciana Beatriz Fernández, a interpretat lucrări de mare popularitate, ale lui Antonin Leopold Dvořák și Edvard Hagerup Grieg. Acest Palat este o construcție modernă, situată în centrul orașului, înconjurat de un parc, și este sediul Filarmonicii locale. Conducerea acestei instituții și organizatorii Congresului SEKLE au făcut ca seara să fie dedicată lui Kant. O mare mulțime de oameni de toate vârstele făcea cozi la intrare și la ascensoare, ocupând în totalitate cele 1700 de locuri ale sălii principale a clădirii, numită Iturbi. În prima parte a programului au fost interpretate Dansurile slave, opus 46 de Dvořák, iar în partea a doua a fost interpretat Concertul

pentru pian în la minor, opus 16 de Grieg, de către tânărul valencian Jorje Tabarés. Aceasta este o orchestră foarte entuziastă, dar inegală în compartimentele sale (corzile mai omogene și mai exacte decât instrumentele de suflat), care la noi în țară nu își are echivalentul, dar care ar putea fi comparată cu orchestra medicilor sau a inginerilor, care uneori concertează și la noi în sediul Filarmonicii, dar nu poate fi comparată cu orchestra acestora de profesioniști (la fel și la Valencia). În programul concertului, redactat în limba catalană de către organizatorul Congresului SEKLE, Pedro Teruel, s-a arătat că alegerea programului a fost făcută spre a ilustra iluminismul și cosmopolitismul kantian. În acea seară de 17 octombrie 2018, Valencia a cântat inspirată de eseul kantian din 1784, *Ce este Iluminismul?*, și de îndemnul său romantic; și cu toate micile imperfecțiuni tehnice, lumea a plecat mulțumită că a petrecut o seară romantică omagiindu-l pe Kant.

A patra zi a Congresului SEKLE s-a deschis cu conferința plenară a veteranei Onora O'Neill (Cambridge), „Ce ar trebui să facem? și alte probleme” (engleză). Acest titlu, concentrat în jurul imperativului moral, căruia i se adaugă vagul „altor probleme” relative la acesta dau seama asupra faptului că vorbitoarea era în criză de inspirație și s-a menținut (aproximativ de 20 de ani până în prezent) în limitele aceleiași teme, argumentate într-un mod asemănător. Mai concret, ea s-a referit la datoritiile „imposibile” ale justiției, ca și la drepturile umane, care sunt foarte nedeterminate, cum ar fi dreptul la tratamente medicale sau drepturile generațiilor viitoare. Și cu toate că, de regulă, numele mari atrag animație în sală și multe discuții, aceasta a lăsat sala aproape indiferentă. Este posibil și datorită faptului că vorbitoarea se exprimă mai bine în scris decât în vorbire, care este lipsită de accente și monotonă. După pauză, au urmat două serii de câte trei conferințe principale. Alba Jiménez (Madrid) a vorbit despre „Judecățile sintetice *a priori* ca protoformă a flexiunilor imperativului categoric” (spaniolă). Ea a afirmat că întrucât propoziția este sintetică, ea necesită un imperativ; cele analitice nu necesită imperativul. Aceasta este o idee îndrăzneță, dar nu suficient de gândită; pentru că la obiecția subsemnatei: de ce în prima *Critică*, unde este expusă teoria propozițiilor sintetice *a priori*, Kant nu are nevoie de imperativ?, autoarea a promis un răspuns ulterior, care nu a mai venit până la sfârșitul congresului. Karin de Boer (Leuven) este o cercetătoare „pe val”, care în conferința principală „Efectul corupător al sensibilității asupra metafizicii: reexaminarea noțiunii lui Kant de iluzie transcendentă” (engleză) s-a plasat în Dialectica transcendentă. Ea a afirmat că, deși sensibilitatea este importantă în producerea *a priori* a conceptelor, totuși ea corupe judecățile noastre, datorită iluziei transcendente, și astfel ea ajunge să corupă și metafizica, care trebuie să fie intelect pur, altfel ea nu are sens. După pauza de masă, s-au desfășurat lucrările în cele șase secțiuni expuse anterior. Menționăm între aceste contribuții de după-amiază pe cea a secretarei SEKLF (Societatea Kant de Limba Franceză), Sophie Grapotte (Bourgogne), intitulată „Fenomenul și obiectul în sine: două laturi ale aceluiași obiect” (spaniolă). Vorbitorul s-a referit la § 59 din *Prolegomene*, unde Kant enunță această propoziție ca rezultat al întregii *Critici*, după care rațiunea nu are de-a face decât cu obiectele experienței posibile și cu ceea ce poate fi cunoscut prin experiență. Dar ulterior se afirmă că lucrul în sine este fenomen, iar omul este incapabil de a avea un concept determinat asupra sa. De unde întrebarea: în virtutea căreia necesități susține Kant că noi trebuie să admitem lucrul în sine? Autoarea a răspuns pe baza *Criticii*, după care fenomenul are două laturi: una în care fenomenul este considerat în sine, iar cealaltă care se referă la forma intuiției obiectului (A 38/ B 55, AA03:63). Mai cităm dintre comunicările aceleiași zile: comunicarea lui Gabriel Rivero (Halle), „Autonomie și dependență de legea morală. Kant și Crusius despre obligativitate” (germană), precum și comunicarea lui Marcos Thisted (Buenos Aires), „Structură argumentativă, unitate tematică și coerență doctrinală în *Fortschritte*. Revizuire critică a ediției lui Rink” (spaniolă).

Încă de la începutul acestei sesiuni a început o ploaie, care curând a devenit diluviu, iar Pedro Teruel a anunțat că rectoratul a dat decizia ca instituțiile de învățământ să fie închise, începând cu acea seară de joi 18 până luni 22 octombrie a.c., datorită unui fenomen meteorologic deosebit, numit „picăturile reci”; de regulă, el este provocat de un front de aer polar, care, prin întâlnirea cu aerul cald mediteranean, duce la ploi torențiale pe termen nedeterminat. În după amiaza acelei zile urma o vizită ghidată la Muzeul de Belle Arte din Valencia, intitulată „Cum se picta în vremea lui Kant”, iar în ultima zi a congresului urmau să aibă loc 14 comunicări în cinci secțiuni, după care trei conferințe principale în paralel. Ceea ce s-a păstrat din ultima zi a congresului a fost programul de după amiază,

reordonat și ținut la Vechea Universitate, La Nau, datorită faptului că ea nu este o instituție de învățământ, ci de cultură, drept care nu a fost închisă. Pablo Oyarzún (Santiago de Chile) a ținut o conferință plenară cu caracter general (spaniolă), cu toate că în calitate sa de traducător al *Criticii rațiunii pure* ar fi putut avea o viziune mai bine structurată asupra acesteia. După ea, a urmat Adunarea generală a membrilor SEKLE, prezenți la Congresul de la Valencia, în care a fost ales Comitetul Director pentru o nouă perioadă de patru ani (2018–2022), și totodată s-a aprobat desfășurarea următoarelor două congrese, respectiv la Santiago de Chile-Valparaíso (2020) și Santiago de Compostela (2022). Noul Comitet Director este compus din următorii membrii: Gustavo Leyva (președinte), Pablo Oyarzún (vicepreședinte pentru America latină), María Xesús Vázquez Lobeiras (vicepreședintă pentru Spania), Rogelio Rovira (secretar), Pedro Jesús Teruel (trezorier), precum și următorii membrii cu drept de vot: Maximiliano Hernández (Spania), Ileana Beade (Argentina), Luis Placencia (Chile), Kathia Hanza (Perú), Wilson Herrera (Columbia) și Pedro Stepanenko (Mexic). A urmat Ceremonia de acordare a premiilor Kant. Beneficiarii au fost seniorii: Mario Caimi (Buenos Aires), Claudio La Rocca (Pisa) și Onora O'Neill (Cambridge), precum și trei tineri cercetători, dintre care mai cunoscută și cu funcții în SEKLE este Ileana Beade (Buenos Aires). Congresul SEKLE s-a încheiat cu un cocktail în sala festivă a Vechii Universități, înconjurată de portretele rectorilor săi, între care și o profesoară, care a avut o carieră filosofică importantă în prima parte a secolului trecut.

WORKSHOP ORGANIZAT DE UNIVERSITATEA ERLANGEN ASUPRA TRADUCERILOR DIN OPERA LUI KANT

Acest workshop a fost organizat de către Gisela Schlüter (Universitatea Erlangen) și Hansmichael Hohenegger (Universitatea Tor Vergata, Roma), specializați în general în filologie și, în special, în analiza termenilor filosofici (kantieni). El s-a desfășurat după încheierea Congresului SEKLE, la Hotelul Silken Puerta Valencia, în seara zilei de 19 octombrie, după cocktailul final, precum și în ziua de 20 octombrie. Au fost invitați, ca experți internaționali în probleme de traducere kantiană, cercetători care s-au manifestat și ca traducători. Începem cu intervenția lui Mario Caimi (Buenos Aires), care a vorbit despre activitatea sa de traducător, ca și despre lucrarea pe care a coordonat-o, *Diccionario de la filosofía kantiana*, care cuprinde explicarea alfabetică a termenilor kantieni, elaborat de Mario Caimi, Ileana Beade, José Gonzáles Ríos, Macarena Marey, Fernando Moledo, Mariela Paolucci, Hernán Pringe, Marcos Thisted (Ediciones Colihue S.R.L., Buenos Aires, 2017, 507 p.). Tot astfel, el s-a referit și la volumul despre traduceri *Crítica da Razão Tradutora*, elaborat în colaborare cu Alessandro Pinzani și Valério Rohden (Florianópolis, 2010). Vorbitorul a subliniat că întrebuintarea diferențiată, de către Kant, a articolelor feminin și neutru asociat termenului *Erkenntnis* („cunoaștere”) în spaniolă schimbă nu numai articolul, ci întregul cuvânt; astfel, *die Erkenntnis* este „conoscimiento”, iar *das Erkenntnis* este „conclusio”. Întrucât tema Congresului SEKLE a fost actualitatea *Criticii*, participanții la workshop au aflat că țările vorbitoare de limbă spaniolă au onorat această lucrare fundamentală cu mai multe ediții, între care una din 2017, iar alta care trece drept cea mai exactă, a lui Mario Caimi, publicată în anul 2010 în Mexic. Din motive politice există și o *Critică* în catalană, cu toate că publicul ei este restrâns la aproximativ două duzini. Cultura românească însă este foarte zgârcită cu marile valori, iar o traducere recentă a subsemnatei trebuie să aștepte să fie editată cam tot atâta timp cât a fost elaborată. Rodica Croitoru (București) s-a exprimat asupra structurii conceptuale a *Opusului postum*, pe baza propriei traduceri românești în lucru, analizând termenii întrebuintați de Kant pentru a realiza scopul acestei lucrări, care este trecerea de la principiile metafizice fundamentale ale științei naturii la fizică. În acest scop au fost analizați termenii *Materie*, *Material[e]*, *Stoff*, *Übergang*, *Überschritt*, *Obiect*, *Sache*, *Ding*, *Erscheinung*, *Schein*, *Naturwissenschaft*, *Naturkunde*. Tot astfel s-a referit la particula *bloß*, pe care Kant o folosește de regulă ca adverb limitativ, dar în mod excepțional ca adjectiv definitoriu pentru filosofia transcendențială, respectiv „pur”; de asemenea, a evidențiat valoarea euristică a frecvenței locuțiunii kantiene *als ob*

(„ca și”), care a putut veni în întâmpinarea ideii de simulare matematică (secolul XX). Josep Clusa (Barcelona) în cooperare cu Ana Gutiérrez și Marcos Thisted au vorbit despre traduceri recente din opera kantiană în limbile spaniolă și catalană. Sophie Grapotte (Bar-sur-Aube) s-a referit la traduceri franceze recente din operele lui Kant, mai ales la *Vorschritte der Metaphysik* și la *Metaphysik Mrongovius*. Christian Hamm (Santa Maria) a abordat câmpurile semantice generate de traducerea în portugheza braziliană a termenilor kantieni: *einsehen-verstehen-begreifen*. El a subliniat că *höchstes Gut* („bine suveran”) sună prost în limba portugheză (nici în română nu sună prea bine, dar noi l-am folosit la traducerea lucrărilor practice kantiene, spre a-l diferenția de „binele suprem” [*oberstes Gut*], mult mai lesne de întrebuințat). Hansmichael Hohenegger (Roma) a abordat unele expresii tehnice din limbajul filosofic kantian. El a fost de părere că problemele propriu-zise de traducere sunt cele cu care se confruntă toți traducătorii, nu cele regionale. Părere, după subsemnata, de netraducător, pentru că fiecare limbă răspunde în felul ei necesităților traducerii; iar o limbă ca româna, care este vorbită pe un teritoriu relativ restrâns, are alte posibilități de redare a terminologiei germane decât limba spaniolă, care este vorbită în 21 de țări, dintre care 10–11 cu un potențial științific important; drept care, în unele cazuri s-ar putea găsi și termeni din spaniola urugvayană sau columbiană. El a mai afirmat că traduceri proaste sunt interesante (probabil pentru că dau de gândit!). Riccardo Pozzo (Verona/Roma), în colaborare cu Margit Ruffing, a vorbit despre probleme exemplare de traducere, precum ar fi (*Selbst-)Denken*, *Verstand/Vernunft*; de asemenea, vorbitorul s-a referit la nomenclaturi și sincronizări on-line, la traduceri colective în mai multe limbi. Margit Ruffing (Mainz), în colaborare cu Riccardo Pozzo, a vorbit despre probleme dificile de traducere, cu referire la *Gemüt*, *Bewusstsein*, *Gewissen*, *Pflicht-Verpflichtung*. Gisela Schlüter (Erlangen) a abordat problema lui *überhaupt* în *Critică* și s-a interesat de funcțiile filosofice ale lui *Unding* („non-obiect”), în comparație cu întrebuințarea uzuală, care este de „absurd”. Marcos Thisted (Buenos Aires), în colaborare cu Ana Gutierrez și Josep Clusa, s-a referit la traduceri din opera kantiană în spaniola Americii latine). Maria Xésus Vásquez Lobeiras (Santiago de Compostela) a abordat problemele de traducere în spaniolă, cu referire la scrierile de logică, în special la *Logica Jäsche*. Ea a evidențiat faptul că pentru *Bedürfnis* („nevoie”, „trebuință”) limba spaniolă nu are un echivalent, întrucât *necessidad* este folosit pentru toți termenii necesității, precum *Notwendigkeit*, *Notwendig*, *Nötig*.

Scopul întâlnirii, în urma Congresului SEKLE, și pentru unii participanți de asemenea la Congresul Societății Kant de Limba Italiană, care a avut loc la Catania între 11–13 octombrie a.c., a fost acela de a alcătui un volum de contribuții asupra traducerilor din opera kantiană, care urmează să apară la Editura Felix Meiner în anul 2020. Alți participanți (fie prezenți la Catania, fie absenți de la ambele congrese) sunt: Laura Balbiani și Giuseppe Landolfi Petrone, care și-au anunțat intenția de a trata gândirea critică în traduceri italiene din operele kantiene din anul 1985 până în prezent. Mirella Capozzi va scrie despre traducerea termenilor *Wahrscheinlichkeit* și *Scheinbarkeit* în logica lui Kant, în relația logicii cu retorica, estetica și epistemologia. Robert Clewis va aborda tema *Reflecțiilor* și a *Prelegerilor* lui Kant. Jeff Edwards va scrie despre traduceri engleze din operele juridico-filosofice ale lui Kant, cu referire specială la conceptul de *drept*. Costantino Esposito a ales un *Lexicon* de ontologie de la scolastic-transcendental la critic-transcendental sau conexiunea dintre sintaxă și semantică în *Critica rațiunii pure*. Andreas Gipper și Lavinia Heller vor aborda o perspectivă științifică asupra traducerii în textele filosofice. Paul Guyer și Allen Wood au oferit un interviu asupra Ediției Cambridge a operelor lui Kant în limba engleză, pe care o patronează. Titus Lates se va ocupa de traduceri în limba română din operele lui Kant, din ultimii o sută de ani (1918–2018). Mai Lequan se va referi la unele dificultăți de traducere din scrierile lui Kant asupra științelor naturii, în special la eseul asupra cutremurului din Lisabona. Steve Naragon a ales să scrie despre Kant on-line, bibliografia traducerilor din Kant, precum și despre resursele on-line ale unor traduceri. Tuturor participanților la volum li s-a cerut să parcurgă bibliografia traducerilor alcătuită de Naragon, să o corecteze și să o îmbunătățească.

În discutarea concepției asupra volumului, cei doi editori au luat în considerare, în primul rând, aspecte pragmatice: dacă el ar trebui conceput ca un manual sau mai degrabă ca o documentare asupra istoricului conceptelor de tradus. Dacă ar trebui digitalizat și considerat ca o *operă în dezvoltare*, cu o

valoare informațională ridicată. O altă problemă pe care au avut-o în vedere este cea a publicului-țintă: în primul rând, el ar fi cel al traducătorilor din opera kantiană și al istoricilor conceptelor, precum și al celor interesați de Iluminism în general și, în special, de filosofia kantiană. O altă sarcină ar fi explicarea problemelor teoretice de traducere raportate la limbajul lui Kant, ca și la dezvoltarea terminologiei sale. Editorii și-au propus ca originalitatea metodologiei volumului să nu constea în evidențierea controverselor între postulatele teoretice ale traducerii, ci mai degrabă în evidențierea problemelor concrete de traducere în diferite limbi, din perspectiva istoriei conceptelor, spre a pune în lumină multitudinea problemelor de traducere, în vederea folosirii lor și în alte contexte, și la alți autori. Workshopul, care a oferit sejurul la Hotelul Silken Puerta Valencia, a oferit și mesele de prânz și cină în diferite locații din oraș, care au constituit un prilej în plus pentru discutarea problemelor de terminologie kantiană, ca într-o familie cu un mare scop comun, acela de a transpune opera kantiană cât mai exact și în culturi diferite față de cea de origine, spre a putea introduce în aceste culturi-țintă standardele culturale ridicate ale celei de origine; dar totodată și de a gândi în spirit kantian, că sfericitatea Pământului ne deschide tuturor perspective cosmopolite.

Rodica Croitoru